

ปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียน ในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

Factor Affecting Audit Fees of Listed Companies on The Thai Stock Exchange

ชูดพร สอนภักดี

Chudapon Sonpukdee

คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Faculty of Liberal Arts and Sciences, Kasetsart University

Corresponding Author. Email: chudapon220331@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ปัจจัยที่ศึกษาได้แก่ ขนาดของบริษัท ความเสี่ยงของบริษัท ความซับซ้อนของธุรกิจ ความน่าเชื่อถือขององค์กร ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน สภาพคล่องของกิจการ สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวม ผลการดำเนินงานปีก่อน และลักษณะของสำนักงานสอบบัญชีกับค่าธรรมเนียมสอบบัญชี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรคือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2558-2562 จำนวน 792 บริษัท กลุ่มตัวอย่างคือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย จำนวน 80 บริษัท รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ปี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว การทดสอบค่าที (T-Test) และการวิเคราะห์การถดถอยอย่างง่าย ณ ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี ได้แก่ ขนาดของบริษัท ความเสี่ยงของบริษัท ความซับซ้อนของธุรกิจ ความน่าเชื่อถือขององค์กร ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน สภาพคล่องของกิจการ สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวม และลักษณะของสำนักงานสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 กิจการสามารถนำผลจากการศึกษาไปเป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุง เพื่อให้ประหยัดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี และสำนักงานสอบบัญชีนำไปวางแผนปรับใช้ในการกำหนดค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชี

คำสำคัญ: ค่าธรรมเนียมสอบบัญชี; การสอบบัญชี; บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์
แห่งประเทศไทย

Abstract

The objective of this research is to study the factor which affects audit fees of listed companies on the Thai stock exchange including company size, company risk, business complexity, corporate credibility, good corporate governance assessment results, return on assets, return on equity, tangible fixed assets, liquidity,

non-current liabilities to total liabilities, operating results, and audit firm characteristics and audit fees. Quantitative research method was applied for the study. Data was collected from 80 firms out of 792 listed companies of Thai stock exchange between 2015 – 2019. The data was collected 5 years continuously. There were 400 samples in total. Descriptive statistics, one-way anova, t-test, and simple regression analysis were applied at the level of significance 0.01 The result revealed that the factors affecting audit fees were company size, company risk, business complexity, corporate credibility, good corporate governance assessment results, tangible fixed assets, liquidity, non-current liabilities to total liabilities and accounting firm at the level of significance 0.01. The paper aims for better insights into audit remuneration. The result will be applied as a guideline for planning improvement and determining reasonable audit fees.

Keywords: Audit fees; Audit; Listed companies on the Thai stock exchange

บทนำ

ระบบเศรษฐกิจในประเทศไทยได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโรคโควิด -19 ซึ่งรัฐบาลของประเทศไทยได้ออกประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินให้ประชาชนกักตัวอยู่บ้าน ลดเชื้อเพื่อชาติ ประชาชนต้องหยุดงานเพื่อปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล ซึ่งผลที่ตามมาคือ ส่งผลทำให้มีกิจการหลายกิจการมีผลการดำเนินงานขาดทุน มีการปิดกิจการลง โดยเฉพาะธุรกิจที่มีขนาดเล็กที่ไม่สามารถแบกรับภาระต้นทุนต่าง ๆ ได้ ซึ่งในการปิดกิจการดังกล่าวส่งผลต่อบริษัทตรวจสอบบัญชีโดยตรง เนื่องจากจำนวนลูกค้าของบริษัทตรวจสอบบัญชีลดลง เป็นเหตุให้ผู้ตรวจสอบบัญชีต้องมีการกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีให้คุ้มค่างบต้นทุนของกิจการ และทางบริษัทลูกค้าก็จำเป็นที่จะต้องพิจารณาค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเพื่อหาวิธีประหยัดต้นทุนของกิจการ ซึ่งปัจจัยหลักในการเลือกบริษัทตรวจสอบก็คือ ค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชี (สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์, 2564) โดยเฉพาะกรณีที่มีการเปลี่ยนบริษัทตรวจสอบ กิจการจะต้องทำการตกลงค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีกับบริษัทที่รับตรวจสอบซึ่งบริษัทตรวจสอบจะกำหนดค่าธรรมเนียมสอบบัญชีต่ำในช่วงแรกแต่ในปีถัดไปอาจมีการเพิ่มค่าธรรมเนียมตรวจสอบ ซึ่งอาจส่งผลทำให้ลูกค้าเกิดความไม่พอใจจนกระทั่งเลิกจ้างได้ ดังนั้นสำนักงานสอบบัญชีจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีว่ามีปัจจัยใดบ้างที่กระทบกับการกำหนดค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชี และไม่ใช่แค่สำนักงานสอบบัญชีที่คำนึงถึงค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีเพียงฝ่ายเดียว กิจการผู้รับการตรวจสอบต้องศึกษาอัตราค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่สำนักงานสอบบัญชีเป็นผู้กำหนดว่ามีอัตราค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีสมเหตุสมผลหรือไม่

“ในปัจจุบัน ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีในประเทศไทยมีอัตราที่ต่ำกว่าประเทศเพื่อนบ้าน เกิดจากการที่สำนักงานสอบบัญชีหลาย ๆ แห่งต่างกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีให้ต่ำเพื่อให้ได้มีลูกค้าที่เพิ่มขึ้น” (สภาวิชาชีพบัญชีในพระบรมราชูปถัมภ์, 2564) และในปัจจุบันประเทศไทยมีผู้สอบบัญชี

รับอนุญาตเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาทางด้านการแข่งขันเพื่อการรับงานสอบบัญชีอาจทำให้ผู้สอบบัญชีกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมต่ำกว่าผู้สอบรายอื่น รวมถึงการรับงานเพิ่มซ้ำซ้อน มีความผิดพลาดในการตรวจสอบ (วฤตดา พิพัฒน์กุล, 2562) ซึ่งในการตรวจสอบบัญชีผู้สอบบัญชีต้องใช้ความรู้ทั้งด้านบัญชี ด้านกฎหมาย และด้านอื่น ๆ เพื่อใช้ในการสอบบัญชี นอกจากนั้น ในการตรวจสอบแต่ละบริษัทมีความ Specialize ที่ต่างกัน มีขนาดของบริษัท ความเสี่ยงของบริษัท ความซับซ้อนของธุรกิจ ความน่าเชื่อถือขององค์กร ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน สภาพคล่องของกิจการ สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวม และผลการดำเนินงานที่ต่างกัน บางบริษัทอาจจะต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญด้านอื่นเพิ่มเติม (ยุวธิดา กันธวัช, มนทิพย์ ตั้งเอกจิตและ สุวรรณ เลหาะวิสุทธิ, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นถึงความสำคัญของการกำหนดค่าธรรมเนียมสอบบัญชีให้มีความคุ้มค่ากับผู้สอบบัญชีรับอนุญาตและกิจการลูกค้าที่รับการตรวจสอบบัญชี จึงตัดสินใจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

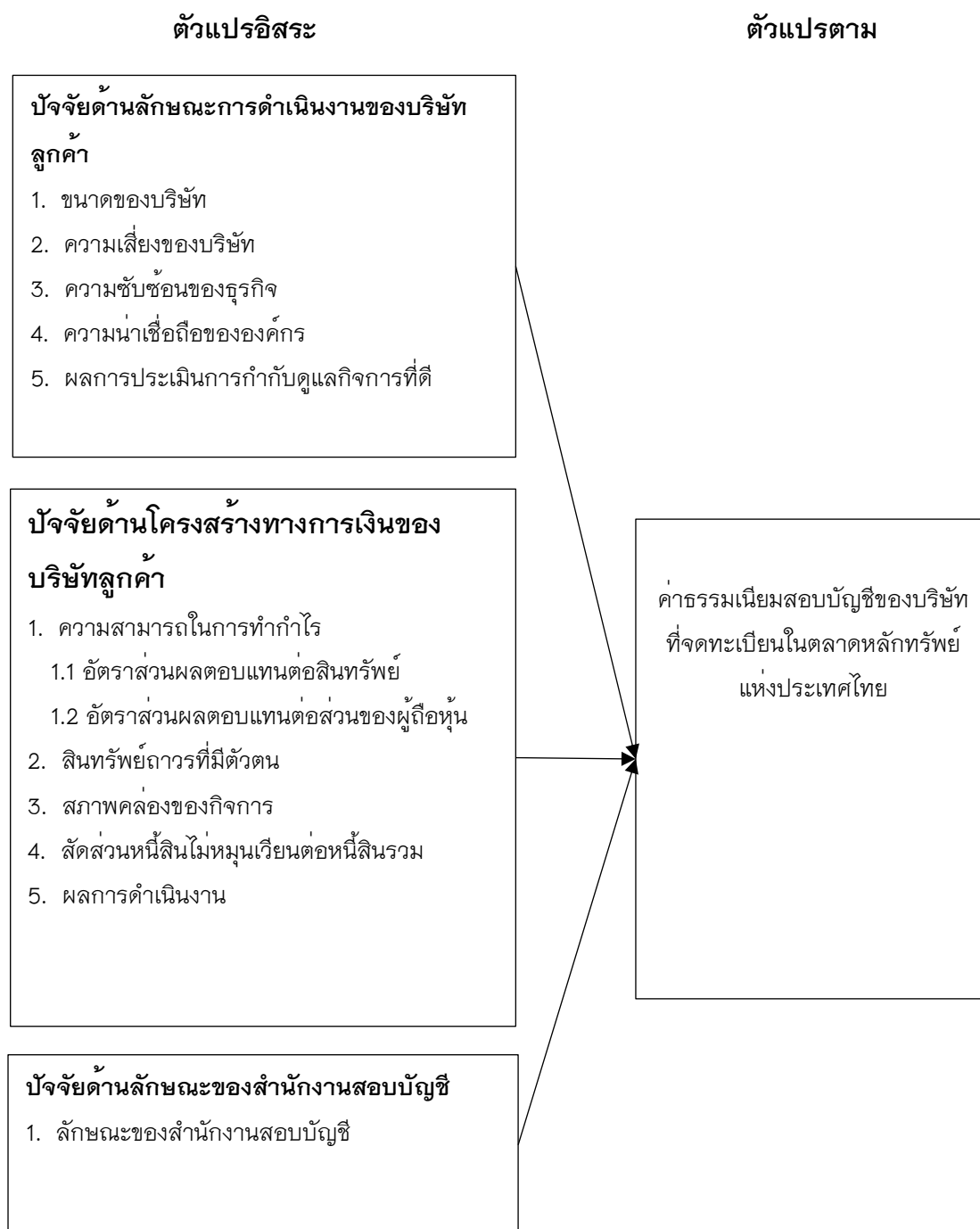
เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้คือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2558-2562 ซึ่งแบ่งออกเป็น 8 กลุ่มอุตสาหกรรม จำนวน 792 บริษัท (ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย, 2564) ผู้วิจัยได้มีการกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาดังนี้

1. ต้องเป็นบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยและมีข้อมูลที่ครบถ้วน
2. ไม่รวมถึงบริษัทจดทะเบียนในอุตสาหกรรมธุรกิจการเงิน เนื่องจากกลุ่มธุรกิจดังกล่าวมีการปฏิบัติทางบัญชีที่แตกต่างกับกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น บริษัทที่อยู่ในกลุ่มที่กำลังอยู่ระหว่างฟื้นฟูการดำเนินงานเนื่องจากมีการบริหารงานที่แตกต่างจากบริษัทอื่น กลุ่มหลักทรัพย์ในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ เนื่องจากกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าว มีวิธีการปฏิบัติทางภาษีที่แตกต่างจากบริษัทปกติบริษัทที่อยู่ในกองทุนรวมและกองทรัสต์ บริษัทที่มีรอบระยะเวลาไม่ตรงกับวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558-2562 บริษัทจดทะเบียนที่เปิดเผยข้อมูลไม่ครบถ้วน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างคือ บริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย 7 กลุ่มอุตสาหกรรม (ยกเว้นกลุ่มอุตสาหกรรมธุรกิจการเงิน) จำนวน 80 บริษัท รวมจำนวนทั้งสิ้น 5 ปี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 ตัวอย่าง

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินงาน

การวิจัยครั้งนี้เป็นการดำเนินงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่ได้จากงบการเงิน แบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี (แบบฟอร์ม 56-1) รายงานประจำปีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558-2562

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการประมวลผลข้อมูล โดยใช้สถิติดังนี้

1. สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) การวิเคราะห์เพื่อบรรยายลักษณะเบื้องต้นของข้อมูลแต่ละตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา โดยใช้ความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) เพื่ออธิบายค่าสูงสุด (Maximum) ค่าต่ำสุด (Minimum) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)
2. สถิติเชิงอนุมาน (Inference Statistics) เป็นสถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย เพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยใช้สถิติการวิเคราะห์การถดถอยอย่างง่าย (Simple Regression) การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA) และสถิติวิเคราะห์ค่าที (T-Test)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic)

ผลการวิเคราะห์สถิติเชิงพรรณนา ด้านขนาดของบริษัท (SIZE) พบว่า มีค่าต่ำสุด 5.82 ล้านบาท ค่าสูงสุด 523,992.74 ล้านบาท และค่าเฉลี่ย 28,631.43 ล้านบาท ด้านความเสี่ยงของบริษัท (RISK) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.08 เท่า ค่าสูงสุด 6.30 เท่า และค่าเฉลี่ย 1.23 เท่า ด้านความซับซ้อนของธุรกิจ (COMPLEX) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0 บริษัทย่อย ค่าสูงสุด 420 บริษัทย่อย และค่าเฉลี่ย 14.34 บริษัทย่อย ด้านความน่าเชื่อถือ พบว่า บริษัทส่วนใหญ่ไม่ได้มีการเปิดเผยคะแนนการจัดอันดับความน่าเชื่อถือจากบริษัททริสเรตติ้ง จำกัด จำนวน 222 บริษัท และบริษัทที่ได้รับการเปิดเผยคะแนนการจัดอันดับความน่าเชื่อถือจากบริษัท ทริสเรตติ้ง จำกัด จำนวน 178 บริษัท ด้านผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี (CGR) พบว่า บริษัทส่วนใหญ่ได้รับการเปิดเผยคะแนนการกำกับดูแลกิจการจากสมาคมส่งเสริมสถาบันกรรมการบริษัทไทย (IOD) โดยผ่านเกณฑ์การมีอันดับคะแนนดี ดีมาก และดีเลิศจาก IOD เท่ากับ 330 บริษัท และมีบริษัทที่ไม่เปิดเผยและคะแนนน้อย น้อยที่สุด ไม่ผ่านเกณฑ์ ไม่มีคะแนนจาก IOD เท่ากับ 70 บริษัท อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (ROA) พบว่า มีค่าต่ำสุด -0.23% ค่าสูงสุด 0.56% และค่าเฉลี่ย 0.41% อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น (ROE) พบว่า มีค่าต่ำสุด -0.82% ค่าสูงสุด 0.73% และค่าเฉลี่ย 0.70% สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน (TAS) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.06 ค่าสูงสุด 0.99 และค่าเฉลี่ย 0.57

ด้านสภาพคล่องของกิจการ (A/L) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.10 เท่า ค่าสูงสุด 17.45 เท่า และค่าเฉลี่ย 2.20 เท่า ด้านสัดส่วนหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวม (NCD) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.01 เท่า ค่าสูงสุด 1.96 เท่า และค่าเฉลี่ย 0.41 เท่า ด้านผลการดำเนินงานปีก่อน (TOBINQ) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.10 เท่า ค่าสูงสุด 1,032.57 เท่า และค่าเฉลี่ย 15.21 เท่า ด้านลักษณะของสำนักงานสอบบัญชี พบว่า สำนักงานสอบบัญชีที่ไม่ใช่ BIG 4 มีจำนวนเท่ากับ 243 รองลงมาเป็นสำนักงานสอบบัญชี BIG 4 มีจำนวนเท่ากับ 157 บริษัท และด้านค่าธรรมเนียมสอบบัญชี (AUDIT FEES) พบว่า มีค่าต่ำสุด 0.60 ล้านบาท ค่าสูงสุด 159 ล้านบาท และค่าเฉลี่ย 7.08 ล้านบาท

2. ผลการวิเคราะห์สถิติอนุมาน (Inferential Statistics)

ตารางที่ 1 การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างความน่าเชื่อถือขององค์กรกับค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

แหล่งความแปรปรวน	Df	SS	MS	F	p
ระหว่างกลุ่ม	11	34.440	3.131	25.821	0.000*
ภายในกลุ่ม	388	47.046	0.121		
รวม	399	81.486			

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

จากตารางที่ 1 พบว่า ความน่าเชื่อถือขององค์กรมีค่า sig. = 0.000 แสดงว่ายอมรับสมมติฐาน ความน่าเชื่อถือขององค์กรที่แตกต่างกันส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีแตกต่างกัน

ตารางที่ 2 การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดีกับค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ข้อมูล	$\bar{X}$	S.D.	T	Sig.
ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี			-3.930	0.000*
ไม่ได้มีการเปิดเผยคะแนนอยู่ในระดับดี ดีมาก ดีเลิศ	6.3210	0.36017		
มีการเปิดเผยคะแนนอยู่ในระดับดี ดีมาก ดีเลิศ	6.5506	0.45959		

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดีมีค่า sig. = 0.000 แสดงว่ายอมรับสมมติฐาน ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดีที่แตกต่างกันส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีแตกต่างกัน

ตารางที่ 3 การทดสอบความสัมพันธ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่
จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ตัวแปร	Unstandardized		Standardized	T	Sig.
	Coefficients		Coefficients		
	B	Std. Error	Beta		
SIZE	0.387	0.021	0.675	18.244	0.000*
RISK	0.187	0.019	0.451	10.070	0.000*
COMPLEX	0.008	0.001	0.618	15.690	0.000*
ROA	-0.864	0.287	-0.149	-3.015	0.003
ROE	-0.125	0.155	-0.040	-0.806	0.420
TAS	0.636	0.092	0.193	3.927	0.000*
A/L	-0.060	0.009	-0.325	-6.852	0.000*
NCD	0.523	0.086	0.291	6.072	0.000*
TOBINQ	0.000	0.000	0.050	0.996	0.320

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

จากตารางที่ 3 พบว่า ขนาดของบริษัท (SIZE) ความเสี่ยงของบริษัท (RISK) ความซับซ้อนของธุรกิจ (COMPLEX) สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน (TAS) สภาพคล่องของกิจการ (A/L) สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวม (NCD) มีค่า sig. = 0.000 แสดงว่า ยอมรับสมมติฐาน ปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี

ตารางที่ 4 การทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของสำนักงานสอบบัญชีกับค่าธรรมเนียมสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย

ข้อมูล	$\bar{x}$	S.D.	T	Sig.
ลักษณะของสำนักงานสอบบัญชี			-13.410	0.000*
สำนักงานสอบบัญชีที่ไม่ใช่บริษัท BIG4	6.2981	0.31224		
สำนักงานสอบบัญชีเป็นบริษัท BIG4	6.8389	0.43854		

* ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.01

จากตารางที่ 4 พบว่า ลักษณะของสำนักงานสอบบัญชีมีค่า $\text{sig.} = 0.000$ แสดงว่า ยอมรับสมมติฐานลักษณะของสำนักงานสอบบัญชีที่แตกต่างกันส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีแตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

สมมติฐานที่ 1 พบว่า ขนาดของบริษัทส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Besacier and Schatt (2007) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีสำหรับบริษัทในฝรั่งเศส พบว่า การกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีขึ้นอยู่กับขนาดของบริษัท โดยขนาดของบริษัทที่มีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมค่าสอบบัญชี และสอดคล้องกับงานวิจัยของวฤตดา พิพัฒน์กุล, พัทธนันท์ เพชรเชิดชู, และศิริเดช คำสุพรหม (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี พบว่า ขนาดของบริษัทลูกคามีอิทธิพลในทิศทางบวกต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชี การที่กิจการมีขนาดที่ใหญ่ขึ้นหมายถึงกิจการมีความเสี่ยงที่อาจจะเกิดขึ้นสูงส่งผลต่อปริมาณงานของผู้สอบบัญชีที่ต้องทำการตรวจสอบเพิ่มขึ้น เมื่องานที่ต้องทำการตรวจสอบมีมากขึ้นจึงส่งผลให้ค่าธรรมเนียมของผู้สอบบัญชีเพิ่มขึ้นตาม และสอดคล้องกับงานวิจัยของยุวธิดา กันธวัช, มนทิพย์ ตั้งเอกจิต, และ สุวรรณ เลหาะวิสุทธิ (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ พบว่า ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีส่วนใหญ่มีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี และพบว่าขนาดของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบริษัทขนาดใหญ่ย่อมมีปริมาณของข้อมูลมากกว่าบริษัทขนาดเล็กทำให้ผู้สอบบัญชีต้องใช้ชั่วโมงในการปฏิบัติงานตรวจสอบบัญชีมากกว่าส่งผลให้ผู้สอบบัญชีจำเป็นต้องเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีมากขึ้น

สมมติฐานที่ 2 พบว่า ความเสี่ยงของบริษัทส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Besacier and Schatt (2007) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีสำหรับบริษัทในฝรั่งเศส พบว่า การกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีขึ้นอยู่กับความเสี่ยงของบริษัท โดยความเสี่ยงของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมค่าสอบบัญชี และสอดคล้องกับ Simunic and Stein (1996) ที่กล่าวว่า ในการพิจารณาค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี ผู้สอบบัญชีจะคำนึงถึงความเสี่ยงในการตรวจสอบบัญชีซึ่งจะเป็นตัวกำหนดแผนการตรวจสอบบัญชีให้สอดคล้องกับความเสี่ยงที่พบเช่นเดียวกับการจัดอันดับความน่าเชื่อถือก็มีเกณฑ์ในการวิเคราะห์ความเสี่ยงทั้งด้านธุรกิจและความเสี่ยงทางการเงินและลักษณะของหนี้สินแต่ละประเภทที่มีความบ่อยครั้งในการตรวจสอบหรือพิจารณาที่แตกต่างกัน เช่นหนี้สินระยะสั้นจะมีระบบการตรวจสอบหรือพิจารณาโดยเจ้าหนี้ที่บ่อยครั้งมากกว่าเงินกู้ยืมระยะยาวซึ่งจะทำให้หนี้สินระยะสั้นมีความเสี่ยงที่ต่ำกว่า จะเห็นได้ว่าทั้งสาม

สิ่งนี้ต่างก็มีการคำนึงถึงความเสี่ยงในมุมต่าง ๆ ซึ่งความเสี่ยงในการสอบบัญชี ถ้าความเสี่ยงมากก็จะตรวจสอบมากขึ้น ส่งผลให้ค่าสอบบัญชีสูงขึ้น

สมมติฐานที่ 3 พบว่า ความซับซ้อนของธุรกิจส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเนิร์มล วันอินทร์ และคณะ (2562) ศึกษาเรื่ององค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดค่าธรรมเนียมสอบบัญชี บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่า ความซับซ้อนของธุรกิจมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่ระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95 และสอดคล้องกับงานวิจัยของยุวธิดา กันธวัช, มนทิพย์ ตั้งเอกจิต, และ สุวรรณ เลาหะวิสุทธิ (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ พบว่า ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีส่วนใหญ่มีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี และพบว่าความซับซ้อนของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ และความซับซ้อนของกิจการลูกค้าน่าจะเป็นเรื่องของความซับซ้อนของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจการที่ตรวจสอบหรือความซับซ้อนของโครงสร้างของกิจการที่มีบริษัทย่อยและบริษัทรวมจำนวนมากนั้นทำให้ผู้สอบบัญชีต้องมีความสามารถและความชำนาญเป็นพิเศษในการปฏิบัติงานการตรวจสอบเพิ่มมากขึ้น นำไปสู่จำนวนชั่วโมงที่ใช้ในการตรวจสอบบัญชีที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย เพื่อให้แน่ใจในความถูกต้องของข้อมูลสำหรับการจัดทำงบการเงินรวม จึงส่งผลให้ผู้สอบบัญชีต้องเรียกเก็บค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชีในจำนวนที่สูงขึ้น

สมมติฐานที่ 4 พบว่า ความน่าเชื่อถือขององค์กรส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Boot Todd and Anjelein (2003) ศึกษาเรื่องการจัดอันดับความน่าเชื่อถือ พบว่า ความเห็นของสถาบันจัดอันดับความน่าเชื่อถือได้ผ่านการวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ สามารถสะท้อนและแสดงได้ถึงมูลค่าและความเสี่ยงที่แท้จริงของกิจการได้ กิจการที่มีการจัดอันดับความน่าเชื่อถือจะมีค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่ต่ำกว่ากิจการที่ไม่มีการจัดอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิชา ปานขวัญ (2558) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กรและลักษณะหนี้สินกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่า กิจการที่มีการจัดอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กร (Firm's credit rating) จะมีค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่ต่ำกว่ากิจการที่ไม่มีการจัดอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กร อีกทั้งการที่กิจการที่มีอันดับความน่าเชื่อถือที่สูงกว่า จะทำให้ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของกิจการนั้นต่ำกว่าเมื่อเทียบกับกิจการที่มีอันดับความน่าเชื่อถือที่ต่ำกว่า

สมมติฐานที่ 5 พบว่า ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดีส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Abdul Wahab, Mat Zain and James (2011) ศึกษาเรื่องค่าธรรมเนียมการตรวจสอบในมาเลเซีย: การกำกับดูแลกิจการมีความสำคัญหรือไม่ พบว่า การกำกับดูแลกิจการมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี แต่ความสัมพันธ์เริ่มลดลงหลังจากปี ค.ศ. 2001 ซึ่งชี้ให้เห็นว่า MCGG ลดการควบคุมของบริษัทและความเสี่ยง ส่งผลให้ความพยายามในการตรวจสอบในประเทศมาเลเซียลดลง และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิรัชญา โพธิสิทธิ์ (2561) ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับดูแลกิจการกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี พบว่า คะแนน CG score มีความสัมพันธ์ในทิศทางตรงกันข้ามกับค่าสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ บริษัทที่มีการกำกับดูแลกิจการที่ดีจะจ่ายค่าสอบบัญชีให้แก่ผู้สอบบัญชีต่ำกว่าบริษัทที่มีคุณภาพการกำกับดูแลกิจการที่ต่ำกว่า เหตุผลที่อาจอธิบายได้คือ บริษัทที่มีการกำกับดูแลกิจการที่ดีส่งผลให้บริษัทมีความเสี่ยงน้อยลง มีความน่าเชื่อถือ และทำให้งบการเงินมีคุณภาพ ผู้สอบบัญชีจึงคิดค่าธรรมเนียมสอบบัญชีน้อยลงไปตามลำดับ

สมมติฐานที่ 6 พบว่า อัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ ไม่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของปวิณี สุดใจ (2561) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องสำคัญจากการสอบบัญชีกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100 พบว่า อัตราผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ ไม่พบความสัมพันธ์กับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี และสอดคล้องกับงานวิจัยของวฤตดา พิพัฒน์กุล (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมสอบบัญชี พบว่า ความสามารถในการทำกำไรของบริษัท (ROA, ROE) ไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี และได้กล่าวว่าบริษัทที่รายงานผลกำไรที่อยู่ในระดับสูงต้องมีการตรวจสอบอย่างเข้มงวดในรายการที่เกี่ยวข้องกันทั้งรายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น รวมถึงการตรวจสอบในรายละเอียดเพิ่มเติม นำมาซึ่งรายการค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่สูงขึ้น

สมมติฐานที่ 7 พบว่า อัตราส่วนผลตอบแทนต่อส่วนของผู้ถือหุ้น ไม่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวฤตดา พิพัฒน์กุล (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมสอบบัญชี พบว่า ความสามารถในการทำกำไรของบริษัท (ROA, ROE) ไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี และได้กล่าวว่าบริษัทที่รายงานผลกำไรที่อยู่ในระดับสูงต้องมีการตรวจสอบอย่างเข้มงวดในรายการที่เกี่ยวข้องกันทั้งรายได้และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้น รวมถึงการตรวจสอบในรายละเอียดเพิ่มเติม นำมาซึ่งรายการค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่สูงขึ้น

สมมติฐานที่ 8 พบว่า สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของวฤตดา พิพัฒน์กุล (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมสอบบัญชี พบว่า สินทรัพย์ถาวรที่มี

ตัวตนของบริษัทลูกค้าไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (SET)

สมมติฐานที่ 9 พบว่า สภาพคล่องของกิจการส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hossain and Sobhan (2019) ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี : หลักฐานจากอุตสาหกรรมยาและเคมีของบังกลาเทศ พบว่า อัตราส่วนของหนี้รวมต่อสินทรัพย์ทั้งหมดมีความสัมพันธ์เชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี และสอดคล้องกับงานวิจัยของปาวินี สุดใจ (2561) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องสำคัญจากการสอบบัญชีกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100 พบว่า สภาพคล่องของกิจการมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สภาพคล่องของกิจการจะแสดงถึงการดำเนินงานที่ดีของกิจการ ยิ่งมีสภาพคล่องสูงยิ่งส่งผลให้กิจการมีความน่าเชื่อถือ ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า การที่กิจการมีสภาพคล่องที่ดีจะส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่ลดลงได้ เนื่องจากจำนวนงานที่ผู้ตรวจสอบบัญชีมีจำนวนลดลง

สมมติฐานที่ 10 พบว่า สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียนต่อหนี้สินรวมส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิชา ปานขวัญ (2558) ศึกษาเรื่องศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กรและลักษณะหนี้สินกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย พบว่า ลักษณะหนี้สินมีผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี การตรวจสอบเอกสารของหนี้สินไม่หมุนเวียนนั้นจะมีเนื้อหาที่มากกว่าหนี้สินหมุนเวียน เพราะส่วนใหญ่แล้ว หนี้สินระยะยาวเป็นหนี้สินเกี่ยวกับเงินกู้ยืมหรือรายการที่ต้องมีการทำสัญญากันเป็นหนังสือ และเป็นรายการที่มีจำนวนเงินที่สูงจึงต้องทำการตรวจสอบให้ละเอียดรอบคอบและครบถ้วน

สมมติฐานที่ 11 พบว่า ผลการดำเนินงานไม่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิรัชธยา โพธิสิทธิ์ (2561) ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับดูแลกิจการกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี: กรณีศึกษาบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สำหรับปี 2560 พบว่า ผลการดำเนินงานไม่มีความสัมพันธ์กับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี เนื่องจาก ไม่ว่ากิจการที่ได้รับการตรวจสอบจะมีผลการดำเนินงานขาดทุนหรือกำไร การดำเนินงานตรวจสอบบัญชีก็จะดำเนินงานตามกระบวนการการตรวจสอบและทำการตรวจสอบทุกอย่างอย่างครบคลุมและเพียงพอต่อการออกหน้ารายงานของผู้สอบบัญชี

สมมติฐานที่ 12 พบว่า ลักษณะของสำนักงานสอบบัญชีส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของยุริคา กันธวัง, มนทิพย์ ตั้งเอกจิต, และ สุวรรณ เลาหะวิสุทธิ (2562) ศึกษาเรื่องปัจจัยกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ พบว่า ค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีส่วนใหญ่มีอัตราเพิ่มขึ้นทุกปี และพบว่า การเลือกให้สำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม Big 4 เป็นผู้ตรวจสอบบัญชีของบริษัทมีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีอย่างมีนัยสำคัญ หากบริษัทเลือกใช้บริการการสอบบัญชีจากสำนักงานสอบบัญชีในกลุ่ม Big 4 ซึ่งเป็นสำนักงานสอบบัญชีที่มีขนาดใหญ่เป็นที่ยอมรับระดับโลกและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายจะทำให้มีค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีที่สูงกว่าสำนักงานสอบบัญชีที่ไม่ใช่กลุ่ม Big 4 จำเป็นต้องมีการควบคุมคุณภาพการสอบบัญชีเป็นพิเศษเพื่อรักษาชื่อเสียงของสำนักงานไม่ให้เสื่อมเสียชื่อเสียงและถูกฟ้องร้องดำเนินคดีจากการตรวจสอบที่อาจเกิดจากความผิดพลาดได้ ส่งผลให้ผู้สอบบัญชีเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีในจำนวนที่เพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1) ปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมสอบบัญชี ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านปัจจัยด้านลักษณะการดำเนินงานของบริษัทลูกค้า ประกอบด้วย ขนาดของบริษัท ความเสี่ยงของบริษัท ความซับซ้อนของธุรกิจ ความน่าเชื่อถือขององค์กร ผลการประเมินการกำกับดูแลกิจการที่ดี (2) ปัจจัยด้านโครงสร้างทางการเงินของบริษัทลูกค้า ประกอบด้วย สินทรัพย์ถาวรที่มีตัวตน สภาพคล่องของกิจการ สัดส่วนของหนี้สินไม่หมุนเวียน ต่อหนี้สินรวม และ (3) ปัจจัยด้านลักษณะของสำนักงานสอบบัญชี ประกอบด้วย ลักษณะของสำนักงานสอบบัญชี กิจการสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการวางแผนปรับปรุงเพื่อส่งผลให้ประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมทั้งค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชีด้วย

2) สำนักงานสอบบัญชีสามารถนำผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปวางแผนปรับใช้ในการกำหนดค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชีโดยเฉพาะปัจจัยที่ส่งผลต่อค่าธรรมเนียมในการสอบบัญชี

เอกสารอ้างอิง

ชลธิชา ปานขวัญ. (2558). *ความสัมพันธ์ของอันดับความน่าเชื่อถือขององค์กรและลักษณะหนี้สินกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย*. การค้นคว้าอิสระบัญชีมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- ณัฐมล วันอินทร์ และคณะ. (2562). องค์ประกอบที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดค่าธรรมเนียมสอบบัญชีบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. บริหารธุรกิจบัณฑิต การบัญชีบริหาร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2564). การจัดกลุ่มอุตสาหกรรมและกลุ่มธุรกิจ. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2564, จาก https://www.set.or.th/th/regulations/simplified_regulations/industry_sector_p1.html
- ปาวีณี สุดใจ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องสำคัญจากการสอบบัญชีกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย กลุ่ม SET100. การค้นคว้าอิสระบัญชีมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
- ยุวธิดา กันธวัช, มนทิพย์ ตั้งเอกจิต, และ สุวรรณ เลหาะวิสุทธิ. (2562). ปัจจัยกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชีของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เอ็ม เอ ไอ. วารสารการบัญชีและการจัดการ, 11(1), 22–36.
- วฤตดา พิพัฒน์กุล, พัทธนันท์ เพชรเชิดชู, และศิริเดช คำสุพรหม. (2562). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี. วารสารสุทธิปริทัศน์, 34 (109), 230–244.
- วิรัชญา โปธิสิทธิ์. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างการกำกับดูแลกิจการกับค่าธรรมเนียมการสอบบัญชี: กรณีศึกษาบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย สำหรับปี 2560. การค้นคว้าอิสระบัญชีมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
- สภาวิชาชีพบัญชี ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2564). การกำหนดค่าสอบบัญชี. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2564, จาก <https://www.tf.ac.or.th>
- Abdul Wahab, Mat Zain and James. (2011). The Impact of the Malaysian Code on Corporate Governance: Compliance, Institutional Investors and Stock Performance. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 3(2), 106–129.
- Besacier and Schatt. (2007). Determinants of audit fees for French quoted firms. *Managerial Auditing Journal*, 22(2), 139–160
- Boot, A. W. A., Todd, T. M., & Anjolein, S. (2003). Credit ratings as coordination mechanisms. Working paper. Washington University, St. Louis.
- Hossain and Sobhan. 2019. Determinants of Audit Fees: Evidence from Pharmaceutical and Chemical Industry of Bangladesh. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 4(1), 814–821.

Simunic, D. A. and M. T. Stein. (1996). The impact of litigation risk on audit pricing: A review of the economics and the evidence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 15, 119–134.